

EL JARDÍ DE L'ANTIC HOSPITAL DE L'ILLA DEL REI

PLANTES MEDICINALS I
DE MENORCA

Rodríguez, Begoña

Albufera des Grau. Parc Natural / [text: Begoña Rodríguez, Gemma Casas, Agnès Canals]. – Maó : Consell Insular de Menorca. Agència Menorca Reserva de Biosfera , 2019. - 40p. : il. Col. ; 15x21cm

EL JARDÍ DE L'ANTIC HOSPITAL DE L'ILLA DEL REI

PLANTES MEDICINALS I DE MENORCA

© EDICIÓ

Agència Menorca
Reserva de Biosfera
Consell Insular de Menorca
Plaça de la Biosfera, 5
07703 Maó (Menorca)

© COORDINACIÓ DE L'EDICIÓ

Félix de Pablo

© TEXT

Begoña Rodríguez
Gemma Casas
Agnès Canals

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC

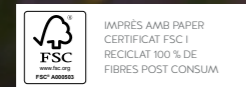
Irene Cardona Olives

© IMATGE PORTADA

Félix de Pablo

© IMATGES

Félix de Pablo (12,16,21,25,26,27,
28,33,34,35,39), Arxiu de Imatge
i So de Menorca (6), Fons Pons
Sans-CIME (6), Oriol Perona
(2,9,22), Ramón Pascual (10),
Ricard Borràs (11,22),
OCEANA-Iñaki Relanzón (11),
Pau Gener (15), Arxiu Parc
Natural s'Albufera des Grau
(16,17,20,26,32,33,37,38,39),
Servei Patrimoni CIME (16),
Sebastià Serra (17), Sebastià
Pons (27), Eloy Alegre (35), A.
Cutiller (5,20,31)

DISSENY I MAQUETACIÓ

Xavi Pons
www.agenciaaddaia.com

IMPRESSIÓ

Imprenta Sacal, SL
www.imprentasacal.com

DIPÒSIT LEGAL

ME 847/2019

ISBN

978-84-121275-0-8

EN AQUESTA
MATEIXA COL·LECCIÓ

00. Menorca, la reserva de
biosfera al teu abast
01. Geologia de Menorca

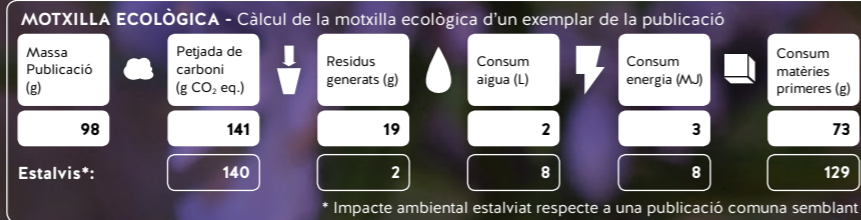
02. El Cap de Cavalleria:

el nord del nord

03. Artesania de Menorca

04. Albufera des Grau
Parc Natural

05. El jardí de l'antic hospital
de l'Illa del Rei

SUMARI

- Els orígens: un jardí de simples
- El jardí actual
- Les plantes
- Catàleg d'espècies

ELS ORÍGENS: UN JARDÍ DE SIMPLÉS

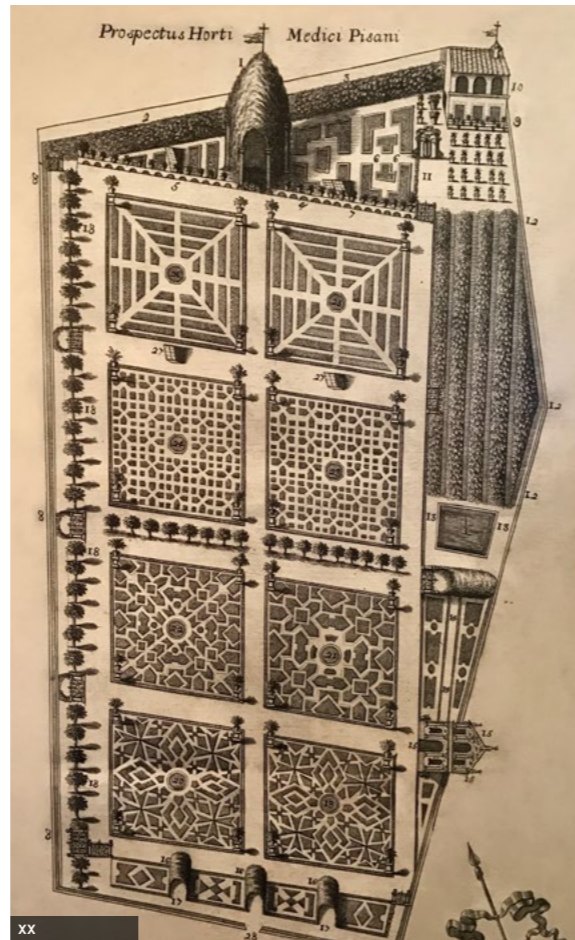

ELS ORÍGENS: UN JARDÍ DE SIMPLES

Fins l'aparició dels medicaments de síntesi, les substàncies bàsiques i fonamentals per curar les patologies del cos humà eren majoritàriament d'origen vegetal. El més habitual era recollir aquelles plantes amb propietats medicinals allà on creixien en estat silvestre, però en casos concrets, quan l'ús podia ser més continuat o necessari en poc temps, també era més convenient cultivar-les per tenir-les a mà. Una altra raó del seu cultiu, era emprar-les com un recurs docent. L'ús urgent, disposar d'elles de forma immediata, era més freqüent o probable allà on el tractament de patologies havia de ser més continuat, avui serien els hospitals i centres de salut, abans primer van ser alguns temples, posteriorment convents, monestirs, cases de la misericòrdia, etc., i encara més tard en institucions especialitzades en la curació dels malalts, o sia, els hospitals o cases de salut. Allà on s'instruïen els que havien d'emprar aquelles plantes medicinals era un altre lloc de cultiu habitual.

Precisament, és en aquests col·leccions de plantes medicinals cultivades, on hi ha en part l'origen de l'actual concepte occidental de jardí. Per facilitar l'ús de les substàncies vegetals, era important que la disposició de les plantes estigués mínimament ordenada, tenir-les agrupades segons els seus usos o propietats, que cada grup fos diferenciable, accessible i també fàcil de mantenir. D'aquí la divisió de l'espai destinat al cultiu en parterres o pasteretes, un pràctica o tècnica que ens ha arribat fins als nostres dies.

Per ser espais destinats al cultiu de plantes bàsiques per curar, les més essencials, es coneixien amb el nom de jardins de simples. Les simples eren aquelles plantes medicinals que per elles soles, sense haver de fer mescles (formules magistrals), ja se'ls atribuïa importants propietats curatives. Aquests espais plens de recursos medicinals i educatius van estar presents en institucions religioses, hospitals, sanatoris, universitats, etc., fins ben entrat el segle XIX.

L'antic hospital de l'illa del Rei havia de tenir obligatòriament el seu jardí de simples, en el qual es cultivaven les plantes que havien de servir per preparar les fórmules i preparacions necessàries per curar ferits i malalts. La divisió del pati interior en pasteretes geomètriques que encara es pot veure avui és aquella disposició per tenir les plantes adequadament agrupades i amb un accés fàcil. En aquesta mateixa divisió de l'espai encara es poden intuir alguns elements que caracteritzaven i definien els primers jardins de de simples.

Per una banda es poden endevinar les quatre parts en què solien estar dividits, i també hi ha l'aigua, en aquest cas en forma de colls de cisterna, que era l'altre element essencial d'un jardí de simples. La divisió en quatre parts estava relacionada amb els quatre elements (terra, aigua, aire, foc), els quatre estats de la matèria (calent, fred, sec, humit) i els quatre humors del cos humà (sang, flegma, bilis i bilis negra), segons els conceptes d'Hipòcrates i Galè. La separació dels quadrants quedava definida per dos camins principals disposats en creu i en la seva intersecció hi havia una font amb quatre sortidors que representaven els quatre rius del Paradís segons el que explica el Gènesi. Tota aquesta disposició simbòlica està arrelada en un dels orígens dels jardins de simples: el monestirs, on eren espais que formaven de la vida espiritual, llocs per a la salut del cos i de l'esperit. En les fotografies antigues del pati interior de l'illa del Rei aquesta disposició en quatre parts i la importància de l'element central (aquàtic) encara es pot apreciar millor. Mentre que el disseny i estructura d'aquests jardins s'ha mantingut en el temps, el seu contingut ha canviat a mesura que la botànica ha evolucionat, ja que aquesta és la que proporciona coneixements sobre les plantes, entre ells les propietats medicinals.

EL JARDÍ ACTUAL

EL JARDÍ ACTUAL

L'espai que ocupa el jardí conserva moltes de les característiques d'aquell jardí de simples o de plantes medicinals que hi devia haver inicialment. Només cap a la part central sembla que hi hagut algunes modificacions del disseny de les pasteretes i dels camins.

Des que començaren les actuacions de voluntariat per recuperar el conjunt històric de l'illa del Rei (ANY?), hi va haver intenció de recuperar els elements i departaments que el formaven, entre ells els relacionats amb les plantes útils, per tant també el pati interior on hi havia el jardí de simples. A la vegada, era convenient que aquest tingués unes funcions més actualitzades, tant en la perspectiva de les col·leccions botàniques d'avui, com en la dels nous usos de tot aquell entorn. El jardí també havia de servir per educar, comunicar, sensibilitzar i contribuir a la conservació del patrimoni vegetal.

xx

xx

xx

Amb tot açò, damunt la trama original de pasteretes i camins s'han incorporat diferents col·leccions de plantes per crear un espai enjardinat que a més dels valors ornamentals també tingui altres utilitats. Òbviament, les plantes medicinals hi haurien de tenir una representació significativa, posant una especial atenció a aquelles més importants o significatives en la farmacopea menorquina.

Una primera actuació es va centrar precisament en les medicinals tradicionals, el disseny i direcció d'aquesta intervenció va ser d'en Martí Pons Gomila, en aquell moment responsable de la producció de planta autòctona al GOB Menorca. Aquesta primera intervenció va fer possible la introducció de 81 plantes amb propietats medicinals i es va realitzar en el quadrant sud-occidental del pati, perquè en aquella zona de l'edifici és on hi havia l'antiga farmàcia de l'hospital.

Una segona actuació va ser una plantació formal de camamilla de Menorca (*Santolina magonica*) en un dels parterres. La funció d'aquesta intervenció és proporcionar les inflorescències seques emprades en les infusions per ser comercialitzades a la botiga de la Fundació.

La tercera etapa de recuperació del pati interior com a jardí va intervenir en tot l'espai que quedava per plantar. El disseny de plantació consistia en una selecció d'espècies amb diferents motius d'interès. Algunes plantes es van seleccionar pel seu interès de conservació en l'àmbit de la flora insular. Endemismes vegetals amb un nivell d'amenaça elevat: *Lysimachia minoricensis*, *Viola stolonifera*. D'altres que sense ser endèmiques, a escala insular també tenen una situació precària: *Lavatera olbia*, *Viburnum tinus*. I encara espècies representades com formes o varietats de cultiu seleccionades per l'home, que igualment tenen un valor de conservació per trobar-se en una situació precària al ser exclusives de l'illa i pràcticament s'han deixat de cultivar. La murta de floquet, una varietat cultivada de murta (*Myrtus communis*) de fruits grossos i dolços, és un bon exemple. Altres espècies es van seleccionar per la seva representativitat dins la flora de Menorca. Des de les més comunes: estepes (*Cistus* sp. pl.), trèvols de marina (*Lotus* sp. pl.); passant per endemismes abundants però a la vegada amb interès educatiu o taxonòmic: pampalònia (*Paeonia cambessedesii*), clavell de penyal (*Lomelosia cretica*); i també aquelles que tot i ser locals són útils, ja sigui per les propietats medicinals com la frígola (*Teucrium subspinosum*) o com a matèria primera en oficis artesans com el càrritx (*Ampelodesmos mauritanica*) o l'espart (*Macrochloa tenacissima*).

xx

xx

En la tercera intervenció de recuperació del jardí també es va tenir en compte l'esperit i la funció dels primers jardins botànics, quan els jardins de simples van passar a ser també un recurs acadèmic. Per açò, en alguns parterres es van agrupar espècies relacionades taxonòmicament com les del gènere *Salvia*, les estepes (gènere *Cistus*) o els trèvols de marina (gènere *Lotus*). Així es deixa un record d'aquella part dels jardins botànics clàssics en la que les espècies es disposen de forma sistemàtica per afinitat taxonòmica, és el que es coneix com l'escola botànica.

Tot en conjunt el jardí actual del pati interior pot semblar una composició heterogènia, fins i tot eclèctica, però en ella s'han prioritzat aquelles funcions de caire social. En el fons, moltes vegades és en aquests mateixos objectius on hi ha els valors ornamentals i paisatgístics.

LES PLANTES

ACHILLEA MILLEFOLIUM

HERBA DE TOS (COMPOSTES)

Hi ha plantes que al llarg de la història han acumulat virtuts com a medicinals. Algunes vegades aquesta reputació de ser autèntiques panacees no té fonaments, d'altres tenen recolzament científic. Aquesta espècie, l'herba de tos, és un d'aquests exemples. Segons detalla Font Quer, els autors més antics, com Dioscòrides, no li atribuïen grans virtuts, tanmateix posteriorment aquestes se li acumularen: vulnerària, hemostàtica, tònica, estimulante, antiespasmòdica, etc. A Menorca, sembla que també va tenir una gran popularitat.

AGRIMONIA EUPATORIA

SERVEROLA (ROSÀCIES)

Encara que no ho sembli aquesta planta és de la família del roser, de l'esbarzer i de molts arbres fruiters, les rosàcies. És d'ambients frescos. Per açò a Menorca només creix en canalons i barrancs ombrívols. De fet, només es coneix d'una localitat prop de Maó. Tot i que hi podria ser a més localitats ja que és una planta discreta tant en la vegetació com en la floració. Té propietats astringents i s'empra per afeccions de la boca i la gargamella.

ALOE VERA

ATZAVARA, HERBA SOSTAL (ASFODELÀCIES)

Tot i que pot semblar que l'ús de l'Aloe vera com a planta medicinal i per a usos cosmètics és una cosa recent, en realitat aquesta planta s'ha emprat des de molt antic. A Menorca existeixen poblacions naturalitzades en assentaments de l'època andalusí. Posteriorment encara es continua emprant fins als nostres dies. Com altres espècies del gènere és originària de regions de clima càlid, concretament d'Aràbia i regions properes.

ALOYSIA TRIPHYLLA

HERBA LLUÏSA (VERBENÀCIES)

El descobriment d'Amèrica suposà la incorporació de moltes plantes noves a l'etnobotànica. A més d'hortalisses (pebres, tomàtics, mongetes, etc.) també van arribar plantes amb propietats aromàtiques i medicinals. L'herba lluiça és una de les més conegudes, tant s'ha emprat com a medicinal (digestiva), com per aromatitzar ambients (escaldant fulles en aigua calenta per actuar com un ambientador natural). El seu cultiu a l'illa és freqüent. Abans en els horts i vergers era habitual veure-la cultivada prop safareigs i colls de pou, on sempre poguéu tenir un poc d'aigua a l'estiu.

AMPEODESMOS MAURITANICA

CÀRRITX (GRAMÍNIES)

Per la gent de Menorca poques coses són necessàries per explicar que és aquesta planta. És una de les espècies vegetals més característiques del seu paisatge natural, especialment en costers i faldees que han tingut alguna alteració antròpica (cremes, pastura intensiva, deforestació). Com altres gramínies té un comportament pioner. Colonitza ràpidament terres alterades i que han quedat empobrides. Per tant, té un funció ecològica important. També és una planta útil per l'home, les fulles es poden emprar per fer lla-ta i la vegetació tendre és farratge pel bestiar de cabestra.

ARTEMISIA ARBORESCENS

DONZELL BORD (COMPOSTES)

Totes les espècies del gènere *Artemisia* tenen importants substàncies actives que s'han emprat per a usos medicinals, principalment com aperitius y vermífugues. D'aquesta darrera virtut ve la paraula d'origen alemany vermut que serveix per identificar una coneguda beguda alcohòlica. A Menorca aquest donzell apareix sempre prop de zones que han estat habitades per l'home des d'antic (antigots, assentaments andalusins, zones periurbanes), cosa que fa pensar que la seva presència a l'illa és d'origen antròpic. Tanmateix, sembla que arreu sempre apareix en aquests ambients alterats.

ARTEMISIA GALLICA

DONZELL MARÍ (COMPOSTES)

Aquest donzell a l'illa encara és molt més abundant que l'anterior, es pot veure per quasi totes les zones litorals de l'illa. La seva olor, intensa i penetrant, és molt característica. A l'estiu amb les temperatures elevades els olis essencials que conté encara es dispersen més fàcilment i la seva presència és més evident. Té les mateixes propietats que els altres donzells tot i que més intenses, fins i tot pot ser tòxica. Com altres espècies del gènere també es pot emprar per combatre plagues i malalties de les plantes cultivades.

ASTERISCUS MARITIMUS

BOTÓ DE FOC (COMPOSTES)

Un petit arbust de creixement compacte i arrodonit d'ambients litorals. A Menorca el trobam a l'extrem oriental de l'illa. Els capitols tenen la forma típica de margarida de moltes compostes amb les flors del fosc i les ligulades de color groc. La floració és llarga, pot durar uns quants mesos. Per totes aquestes característiques ja fa anys que aquesta espècie s'empra com a planta de jardí per a situacions difícils (ambients litorals, terres magres, rocalles, etc.). És de vida curta, però es pot reproduir fàcilment per esqueix o llavor.

CHAMAEROPS HUMILIS

GARBALLÓ (ARECÀCIES)

Les palmeres són plantes principalment de climes càlids. Tenen un creixement continuat (no tenen època de repòs) i per tant no poden viure en climes freds. La Mediterrània és un dels límits septentrionals de la seva àrea de distribució. De les dues espècies autòctones d'aquesta regió el garballó és la que té una distribució més àmplia, va apareixer de forma dispersa per la Mediterrània occidental. No només és un element florístic singular i amb elevat valor ornamental, també ha tingut diferents usos per fabricar utensilis manuals (les fulles) o com a planta comestible.

CHELIDONIUM MAJUS

CELIDÒNIA, HERBA DE LES BERRUGUES (PAPAVERÀCIES)

Costa relacionar aquesta planta amb les roselles dels camps de blat, però les dues pertanyen a la mateixa família, les papaveràcies. Com altres membres d'aquesta té substàncies actives. La saba és càustica i s'ha emprat per eliminar les berruges, d'aquí un dels seus noms populars. També és una planta amb valors ornamentals pel seu fullatge lleuger, verd grisós i les flors grogues que apareixen de la primavera d'estiu fins prop de l'hivern. Vol ambients un poc frescos, per açò a Menorca apareix dins els barrancs.

CISTUS ALBIDUS

ESTEPA BLANCA (CISTÀCIES)

Les estepes (el gènere Cistus) són un dels elements florístics més característics de la Mediterrània. De fet, és un grup de plantes que en bona part és exclusiu de regions amb clima mediterrani. De les quatre espècies del gènere conegudes de l'illa, l'estepa blanca és de les més ufanoses per les flors grosses, rosa intens, que destaquen damunt el fullatge de color blanquinós. És una planta basòfila, i per açò creix a les terres amb calç. Com altres estepes, té importants funcions ecològiques com espècie pionera i precursora de la formació de boscos estables.

CISTUS CRETICUS

ESTEPA BLAVA (CISTÀCIES)

L'estepa blava és el que es coneix com un element oriental dins la flora de les Balears. És una espècie que es distribueix principalment per la part oriental de la Mediterrània. Menorca representa la població occidental més important. A l'illa, té una distribució delimitada, creix en els arenals calcaris de la Tramuntana, per açò apareix en forma de taques, ja que en aquesta part hi predominen els sols silícis. Les flors són semblants a les de l'estepa blanca, però d'un color més intens. Les dues espècies són properes taxonòmicament i allà on creixen juntes són freqüents els híbrids.

CNEORUM TRICOCCON

OLIVELLA (RUTÀCIES)

Vet aquí un exemple d'un espècie que sense ser endèmica a Menorca té una situació molt precària. Només es coneix un població i aquesta està formada per menys de cent individus i amb problemes de conservació. En canvi a altres regions properes (Eivissa, Mallorca) és una espècie abundant. Al ser poblacions insulars, separades geogràficament, la protecció i conservació de la població menorquina és del tot necessària perquè ja podria haver-hi una diferenciació genètica respecte a les properes.

CRATAEGUS MONOGYNA

ESPINAL (ROSÀCIES)

Les plantes llenyoses de fulla caduca són poc freqüents a l'illa, el clima marítim més be suau, no fa necessària aquesta estratègia per superar l'hivern. Només cap a l'interior, en els barrancs i algunes valls s'hi poden veure algunes d'aquestes plantes que perden la fulla a l'hivern. L'espinal és dels més freqüents i arriba a formar bardisses relativament extenses. A més dels usos medicinals, principalment de les flors, aquest arbret espinós també s'ha emprat com a peu per empeltar-hi arbres fruiters com el nespler.

CRITHMUM MARITIMUM

FONOLL MARÍ (UMBEL-LÍFERES)

Les umbel·líferes és una altra de les famílies botàniques ben conegudes pels seus principis actius. Moltes de les espècies són aromàtiques i de les més emprades com a condimentaries. El fonoll marí té l'olor agrenc i profunda de moltes umbel·líferes, per açò també s'empra com a condiment o per consumir adobades. Tot i que menys emprades, també té unes excel·lents qualitats com a ornamental. Poques plantes mantenen la verdor tot l'any independentment de la situació i el tipus de sòl.

EUPHORBIA CHARACIAS

LLETRERA DE VISC (EUFORBIÀCIES)

De les diverses espècies de lletrera que creixen a Menorca, segurament la lletrera de visc és de les més singulars i amb més valors ornamentals. La vegetació de color gris argentat, creixement regular de tiges dretes que surten sempre d'una soca ran de terra, que conserven sempre una mateixa alçada i en florir es cobreixen de flors grogues, la fan una d'aquelles plantes previsibles, fàcils de mantenir i que manté un aspecte ornamental de forma indefinida. Com indica el seu nom, també s'ha emprat per fabricar el visc.

FRAXINUS ANGUSTIFOLIA

ARBRE VER, FREIXE (OLEÀCIES)

D'entre les poques comunitats vegetals caducifòlies que hi ha a Menorca, els boscos de ribera són les que poden recordar més la vegetació de climes temperats. D'entre les diferents espècies d'arbres que els poden formar, l'arbre ver és el més escàs, és raríssim actualment. Possiblement, una explicació és que té un creixement més lent que altres espècies com l'om o l'alber, així estaria més temps a recuperar-se després d'anys d'eliminació sistemàtica d'aquests boscos en galeria.

HYPERICUM BALEARICUM

ESTEPA JOANA (GUTÍFERES)

L'herba de Sant Joan (*Hypericum perforatum*) és una de les plantes autòctones amb propietats medicinals més reconegudes, tant en l'àmbit popular com en el científic. Per les semblances visuals evidents, que es corresponen taxonòmicament, aquest endemisme de les Balears rep el nom popular d'estepa joana, és a dir, recorda un estepa (*Cistus*) pel seu hàbit de creixement, però a la vegada té flors i algunes propietats medicinals que corresponen a l'herba de Sant Joan. A Menora és una espècie rara, apareix en ambients rupícoles dispersa principalment pel Migjorn de l'illa.

IRIS PALLIDA

LAVATERA MARITIMA

LAVATERA OLBIA

LIMONIUM BIFLORUM

LINUM BIENNE

LOMELOSIA CRETICA

LLIRI D'OLOR (IRIDÀCIES)

Popularment, la paraula lliri s'empra per designar qualsevol flor amb les parts florals més o manco obertes cap a fora. El gènere *Iris* és un dels que té les flors típiques de lliri, representades esquemàticament són la coneguda flor de llis, la qual a la vegada és un símbol de puresa. A més del lliri groc (*Iris pseudacorus*) que creix en ambients aquàtics, a Menorca hi ha altres tres espècies del gènere que creixen en ambients terrestres més secs. D'elles el lliri d'olor és possiblement la més espectacular, també la que apareix de forma més dispersa ja que és capaç de produir llavors fèrtils i colonitza ambients naturals. Les seves flors són grosses i creixen damunt peduncles que poden ser de més d'un metre d'alçada. El nom de lliri és un nom popular desprenen una olor agradable i es devien emprar per fer perfums de cançons i de les plantes.

RESUMIR

MALVA DE ROCA (MALVÀCIES)

A Menorca aquesta espècie té una distribució curiosa, només es troba en la part central de la costa meridional, entre el barranc de Sa Vall i la cala de Sant Llorenç, una zona on ja hi ha altres plantes que hi són exclusives. Com diu el seu nom popular prefereix els ambients rupícoles, no estrictament a les esclletxes, sinó en els armaris i replans de costers i penyals on s'hi acumula un poc de terra, sempre en orientació sud. S'explica perquè és una planta termòfila, d'ambients extremadament secs. Té molt bones qualitats com a ornamental. La vegetació de color grisós i les flors grosses d'un rosa pàl·lid la fan atractiva.

LAVATERA OLBIA (MALVÀCIES)

Moltes malvàcies tenen qualitats com a ornamentals, són d'aquelles plantes que combinen adequadament l'hàbit de creixement, la vegetació i la vistositat de les flors. Aquesta espècie és un bon exemple. A Menorca és molt rara, només es coneix d'una localitat i la població no sol superar la vintena d'individus, per acabar-ho d'aclarir creix en un zona amb una forta pressió antròpica. Per tot açò, la seva situació de conservació és crítica. Quan es veu en floració fàcilment pot passar per una ornamental naturalitzada: fulles relativament grosses, flors també grosses disposades en espigues que queden ben destacades per damunt la vegetació.

LIMONIUM BIFLORUM (PLUMBAGINÀCIES)

De la vintena llarga d'espècies d'aquest gènere que hi ha a Menorca, aquesta és la més fàcil d'identificar. Al ser un gènere amb nombroses espècies apomíctiques els processos d'hibridació són freqüents i actius, açò fa que la diferenciació entre elles sigui realment difícil. En canvi, aquesta es coneix fàcilment per les fulles relativament grosses, les inflorescències amples, profusament ramificades i amb una gran quantitat de floretes petites. El cultiu és fàcil, com altres espècies del gènere tolera molt bé els ambients salins i floreix durant tot l'estiu.

LLI (LINÀCIES)

La roba de lli és considerada un dels teixits naturals de millor qualitat i de bon dur. Les fibres per fabricar-la s'obtenen de lli cultivat (*Linum usitatissimum*), el qual es creu que és una selecció feta per l'home d'aquest lli salvatge (*Linum bienne*). Hi ha evidències que a Menorca també s'havia emprat la forma silvestre per fabricar el que es coneixia com a roba de casa, els teixits que la gent elaborava a ca seva per a ús domèstic. Per fer-ho era necessari seguir un procés laboriós d'extreure les fibres i treballar-les per crear el material adequat per teixir. Altrament, també són conegudes les propietats de les llavors com a laxants i per a l'obtenció d'oli.

CLAVELL DE PENYAL (CAPRIFOLIÀCIES)

Tot i el seu nom popular, aquesta planta poc té a veure amb els clavells cultivats, ni tan sols pertany a la mateixa família. En canvi, les inflorescències certament hi tenen una retirada. Tot i que és habitual veure-la en ambients rupícoles, principalment en els penyals de barrancs i canalons, admet perfectament el cultiu en terra, sempre que aquesta sigui eixuta, magre (millor pedregosa) i en una situació a ple sol. A més de les flors, com a ornamental també és interessant pel seu hàbit de creixement, arrodonit i regular, com un socarrell però sense espines.

LONICERA IMPLEXA

GAVARRERA, MATASELVA (CAPRIFOLIÀCIES)

Un dels elements que defineixen la vegetació forestal de Menorca són les lianes. A qualsevol bosc o marina plantes com l'aritja, la vidalba, la rogeta, el roser bord i la mataselva s'encarreguen de dificultar el pas. És una característica que sol estar relacionada amb els climes de temperatures suaus i humitats ambientals moderades. La gavarrera no és de les més agressives, més be sol ser una liana amb un creixement limitat. De fet, sense suport per enfil·lar-se es comporta com un arbust desordenat. En canvi, la floració és ufana, per açò s'empra com a planta de jardí. També ha tingut altres usos, les tiges buides s'empraven com a canons per a diferents utensilis i les flors són riques en nèctar, d'aquí que també sigui una d'aquelles que reben el nom popular de xuclamel.

BOTJA, TRÈVOL DE MARINA (LLEGUMINOSES)

La majoria de lleguminoses tenen com a estratègia ecològica la seva capacitat de fixar nitrogen atmosfèric dins el sol gràcies a la simbiosis amb uns bacteris que tenen a les arrels. Açò els hi permet colonitzar terres magres, per açò moltes d'elles també són pioneres en major o menor grau. Els trèvols de marina tenen una funció ecològica semblant a les estepes, apareixen allà on la vegetació forestal ha estat alterada, estabilitzen les terres perquè el bosc pugui tornar a créixer. La botja és dels trèvols més freqüents, també el més vistós. En la floració queda cobert de flors blanques. Com les estepes, és una planta útil i agraïda en la jardineria mediterrània.

LYSIMACHIA MINORICENSIS (PRIMULÀCIES)

Aquesta planta endèmica de Menorca només es coneixia d'una localitat al Migjorn de l'illa, d'on es va extingir a mitjans del segle passat i no s'ha tornat a trobar. Afortunadament, es va conservar cultivada al Jardí Botànic de Barcelona. Així, aquesta espècie està considerada avui com extingida en estat silvestre (EW), tot i que es troba cultivada àmpliament en jardins botànics d'arreu del món. Des de fa anys s'han fet intents de reintroducció en el medi natural per mirar de llevar aquesta taca negra que pesa sobre la biodiversitat de l'illa. En els darrers intents s'estan obtenint resultats esperançadors que podrien significar que la flora de Menorca torni a recuperar aquesta espècie única.

MACROCHLOA TENACISSIMA

ESPART (GRAMÍNIES)

Les gramínies es consideren un dels grans èxits evolutius del món vegetal gràcies a estratègies com l'elevada capacitat de dispersió de les llavors o el sistema radicular, en forma de cabellera, molt eficient per captar recursos. Per les mateixes raons, al ser molt productives, també són de gran importància alimentària per a l'humanitat. La mateixa constitució que capacita a moltes d'elles per créixer en ambients difícils, també ha estat aprofitada per l'home per emprar algunes parts com a material per a fabricar objectes. L'art de la llata és antiquíssim. L'espert és un dels vegetals més emprats a la Mediterrània per a aquest ús. És una espècie d'ambients àrids i càlids, per açò a Menorca apareix en els dos extrems de la part meridional.

MAGYARIS PASTINACEA SUBSP. FEMENIESII

COL BORDA (UMBEL-LÍFERES)

La posició taxonòmica d'algunes plantes que formen la flora de l'illa encara no està ben aclarida, no sabem fins a quin punt les poblacions de Menorca són diferents respecte a d'altres propietats. La col borda és un exemple d'aquesta falta de coneixements. És una de les plantes herbàcies més espectaculars que tenim. Les fulles poden arribar a ser tan grosses com per ocupar un metre quadrat de superfície. Les inflorescències arriben a superar els dos metres d'altura. Tot i aquestes singularitats, no és una planta excessivament rara. Creix a la part central del Migjorn de l'illa sempre prop de barrancs i canalons.

MATTHIOLA INCANA

VIOLER (CRUCÍFERES)

Totes les plantes cultivades per l'home tenen un ancestre, més o manco proper, que creix en estat silvestre. Els processos de selecció d'espècies per part de l'home per fer-les més productives o útils són inherents a l'espècie humana des dels seus orígens. El procés de diferenciació entre les silvestres i les cultivades en uns casos és més evident que en altres. A Menorca hi ha poblacions silvestres de violer, principalment en alguns barrancs del Migjorn de l'illa. Les plantes que les formen no es poden diferenciar de les formes cultivades des d'antic. Una situació que es repeteix arreu de la Mediterrània. Les raons del seu cultiu són clares, poques plantes tenen flors amb un perfum tan agradable i intens. Les formes blanques, serien les més properes a la planta silvestre.

MEDICAGO ARBOREA

TRÈVOL DE BESTIAR (LLEGUMINOSES)

Algunes plantes fa tant de temps que són cultivades per l'home que la seva pàtria natural, on l'espècie creix silvestre, és difícil de precisar. Açò és es més freqüent en aquelles espècies on la modificació en les plantes cultivades ha estat mínima. El trèvol de bestiar s'havia cultivat de forma massiva a l'illa. En alguns llocs tanques senceres estaven sembrades d'aquesta espècie per emprar-la com a farratge. A la vegada, en ambients litorals, principalment en penyals marítims, es poden veure poblacions que semblen silvestres, però que també poden ser el resultat de plantes naturalitzades. A més de farratge, la planta s'ha emprat com a ornamental des de temps antic. A Menorca, típicament per fer les bardisses que separaven els parterres o pasteretes en els jardins de les cases de senyor dels llocs.

PAEONIA CAMBESSEDESII

PAMPALÒNIA (PEONIÀCIES)

Dels endemismes vegetals que hi ha a Menorca, la pampalònia és un dels més coneguts i apreciats. És una espècie gimnèsica (endèmica de Cabrera, Mallorca i Menorca) que creix en alzinars madurs i peus de penyes ombrívoles, sempre en substrat calcari. Les flors són grosses de color variable, del quasi blanc al rosat intens, i destaquen per damunt del fullatge de color verd fosc. Com altres endemismes balears els revers de les fulles és de color porpra. Té un creixement lent, probablement cada planta pot viure centenars d'anys gràcies a una soca que llenyosa que queda enterrada a una profunditat considerable. És una espècie amb protecció legal, per tant la seva recol·lecció està prohibida.

PHLOMIS ITALICA

BLENS DE FRARE, ESTEPA BLENERA (LABIADES)

Vet aquí una altra planta que sense ser tenir res a veure amb les estepes (Cistus) el saber popular la relaciona amb elles pel seu aspecte i hàbit de creixement: és un arbust baix amb fulles de color densament tomentoses d'un color blanc groguenc. Les flors la delaten com a membre d'una altra família: labiades, tenen la forma típica de les flors d'aquest grup amb la corolla dividida en dues parts (llavis). La floració en espigues llargues i ben separades de la vegetació és un altre caràcter diferenciador de les estepes. Els noms populars venen d'un dels seus usos: les fulles peludes absorbeixen molt bé els líquids i s'empraven com a blens pels llums d'oli.

PISTACIA LENTISCUS

MATA, LLENTRISCA "AL FRUIT" (ANACARDIÀCIES)

Sol passar que les plantes més abundants des- perten poc interès, tot i poder ser singularitats botàniques. La mata és sens dubte l'arbust més freqüent i abundant a l'illa, es pot veure arreu, i a la vegada és una de les plantes més interessants i útils de la flora menorquina. D'ella s'han emprat els fruits per fer oli, la llenya per obrar o com a combustible i el substrat orgànic que generen les seves parts mortes, la coneguda terra de mata, s'ha emprat secularment pel cultiu de les plantes en test. Encara més, al ser del mateix gènere que el festuc o pistatxer (Pistacia vera), es pot emprar com a peu per empeltar-hi aquest fruiter. Més recentment s'ha comprovat que la planta té substàncies actives contra diferents patologies del cos humà i l'home s'ha tingut el costum de posar-se una fulla de mata en els llavis deu té fonament en aquestes propietats medicinals, especialment les que es refereixen a les malalties

RESUMIR

PUNICA GRANATUM

MAGRANER (LITRÀCIES)

Tot i que se sol considerar un fruiter menor, hi ha evidències que el magraner és un fruiter que l'home ha cultivat des de fa milers d'anys. Com altres fruiters seculars és creu que és originari d'Àsia occidental, però actualment es troba naturalitzat en tots els continents. A més de la utilitat com a fruiter, també té importants propietats medicinals com a vermífuga. En horticultura també s'empra l'escorxa com un mètode ecològic per controlar caragols i llimacs, ja que conté substàncies que són tòxiques per aquests mol·luscs. D'aquí que rarament es veurà un caragol que s'enfilii pel tronc d'un magraner. Un altre ús és com ornamental, pocs arbres tenen tan poques malalties i complicacions, a més és dels arbres que en arribar la primavera d'hivern es vesteix de colors daurats.

QUERCUS ILEX

ALZINA (FAGÀCIES)

Si la vegetació és un dels elements naturals que millor caracteritza el paisatge d'un territori, dins aquesta, els boscos són la màxima expressió del desenvolupament vegetal, i per tant aquests encara donen més caràcter al paisatge. No són molts els arbres que tenen capacitat per crear boscos homogenis, permanents i extensos. A Menorca en tenim dos que ho poden fer: l'alzina i l'ullastre. Per a molts menorquins el bosc insular per excel·lència, aquell que més identifiquem amb el significat de la paraula és un alzinar madur, aquell que ja ha arribat a una etapa d'estabilitat que es pot mantenir segles si no hi ha una alteració important. L'alzina és de creixement lent, és un arbre que va fent i amb el temps, amb unes condicions adequades pot esdevenir un dels arbres més majestuosos, capaç de crear un arbrat ben desenvolupat i amb una gran diversitat on hi trobam plantes exclusives de l'alzinar, fins

RESUMIR

ROSMARINUS OFFICINALIS

RUTA CHALEPENSIS

SALVIA OFFICINALIS

SAMBUCUS NIGRA

SANTOLINA MAGONICA

TANACETUM BALSAMITA

ROMANÍ (LABIADES)

Molt gent associa l'aroma del romaní amb el clima mediterrani, certament és un dels arbusts més característics d'aquesta regió florística. Com altres labiades, té un elevat contingut en olis essencials aromàtics, que tant li serveixen per tolerar millor les condicions extremes del clima, com també per defensar-se de patologies. Des de molt antic, l'home ha aprofitat les propietats d'aquestes substàncies, tant amb finalitat medicinal com per cuinar. A Menorca no només és una espècie abundant, sinó que també mostra una elevada diversitat tant en el color de les flors com en l'hàbit de creixement. Totes aquestes característiques expliquen que des de molt antic s'emprigués igualment com a planta de jardí, poques plantes són més tolerants i agraïdes.

RUDA GROSSA (RUTÀCIES)

La família de les rutàcies pren el nom del gènere Ruta. Una característica dels seus membres és la presència d'unes glàndules plenes de substàncies aromàtiques. A més de la ruda, altres plantes conegudes d'aquesta família són els cítrics i com aquella també són aromàtics. L'olor intensa de la ruda és per a algunes persones de les més repel·lents i per a altres agradable, en aquesta percepció sembla haver-hi una component genètica. Sia d'una manera o altra, és una planta ben coneguda com a medicinal i també s'ha emprat com a repel·lent per a determinades plagues dels cultius. Altres substàncies que conté, especialment durant la floració són fototòxiques, açò vol dir que damunt la pell s'activen amb el sol i poden causar cremades, fins i tot llagues.

SÀLVIA (LABIADES)

Dels centenars espècies del gènere Salvia, aquesta, com indica el seu epítet específic és la que s'emprava més habitualment en les oficines de farmàcia. És originària de la meitat oriental de la Mediterrània, de la península italiana cap a l'est, però les seves propietats medicinals, ja conegudes pels grecs i romans, han fet que actualment es trobi estesa per bona part del sud d'Europa. No és un espècie estrictament mediterrània, prefereix més els climes de tendència continental, fins i tot un poc montans. D'aquí que a Menorca sovint tenguem problemes en els estius més càlids i tòrrids.

SAÜQUER (VIBURNÀCIES)

Que el saüquer era una planta cultivada amb certa freqüència a l'illa ens ho diuen testimonis que han quedat en la toponímia local: tanca des saüquer, pleta des saüquer, hort des saüquer, etc. Com en altres regions el seu cultiu devia ser per aprofitar les seves importants propietats medicinals. Tot i que en teoria és una planta de climes més frescos i humits, el cultiu secular a l'illa degué forçar la seva aclimatació i així la raça de saüquer que ens ha arribat és moderadament tolerant a la sequera estival. Avui es torna a cultivar després d'una iniciativa per a la seva conservació, però va estar a punt de desaparèixer, només en devien quedar unes poques plantes oblidades en corrals i antics horts dels llocs. A més de medicinal, també té usos com a ornamental la floració primaveral, de flors blanques és ufana i si es deixa créixer prou proporciona una ombra fresca i agradable, possiblement

RESUMIR

CAMAMIL·LA DE MENORCA (COMPOSTES)

Aquest endemisme de les Balears és a la vegada una de les plantes més conegudes per les seves propietats medicinals. A Menorca és la camamil·la per excel·lència. És habitual beure la seva infusió després de menjades copioses, o sense aquesta necessitat de forma rutinària. Les mateixes propietats medicinals són útils per a combatre plagues i malalties de les plantes cultivades. És igualment útil com a ornamental. En aquest sentit és molt millor que la forastera, ja que té un hàbit de creixement més compacte i la seva olor és més agradable. Només demana terres no molt grasses, seques, gens d'aigua a l'estiu i molt de sol.

COST (COMPOSTES)

Uns anys endarrere no hi havia casa o lloc de Menorca que dins el pati no tingués cost cultivat dins un test o en una pastereta. Era una de les plantes medicinals considerada com una panacea a l'illa, ho podria curar pràcticament tot. Per l'olor agradable de les fulles també s'emprava per perfumar armaris i roba o es posaven fulles dins els llibres per tenir prop sempre la seva olor i, possiblement, també per guardar-los de les arnes. També li afavoria que es cultivava i multiplicava fàcilment. L'espècie és originària d'Àsia occidental i a occident la seva fama com a panacea es remunta als primers segles de la nostra era.

TANACETUM VULGARE

TAMARIDA (COMPOSTES)

La tamarida és una altra de les plantes medicinals que amb els anys ha passat de ser comunament cultivada a pràcticament desaparèixer de horts, patis i jardins. Les seves propietats per combatre els paràsits intestinals la feien una planta molt desitjable de ser cultivada prop de les cases. Com altres compostes del seu grup tota la planta desprèn una olor que recorda un poc a la camamil·la i les inflorescències (capítols) certament recorden aquella altra planta medicinal. És originària del continent Eurosiberià on creix en climes relativament més frescos que el mediterrani, per tant aquí sempre era una planta cultivada, tot i que, com en altres casos, el cultiu durant segles podria haver arribat a crear una varietat més adaptada al clima insular.

TEUCRIUM SUBSPINOSUM

FRÍGOLA, MORADUIX ANGLÈS (LABIADES)

Aquest petit arbust, que recorda un dels tants socarrells que hi ha l'illa, és un endemisme gimnèsic, exclusiu de Menorca i Cabrera. La paraula endemisme no implica necessàriament raresa, aquesta espècie és freqüent i abundant arreu de l'illa. Es pot trobar des de la vorera de la mar formant part de la comunitat de socarrells, fins a les parts interiors, sempre en espais oberts, preferentment ventosos i de terres magres. Forma part d'un grup d'espècies que es distribueixen per la Mediterrània occidental, principalment en territoris insulars o litorals extrems, d'aquí que la majoria tenguin la consideració d'endèmiques. Pel seu nom popular no s'ha de confondre amb la farigola, que a l'illa es coneix com a tem.

VIOLA STOLONIFERA

VIOLA BOSCANÀ (VIOLÀCIES)

La viola boscana és un endemisme vegetal de Menorca que només es troba en els dos barrancs principals del Migjorn de l'illa: Albranca i Algendar. És una planta herbàcia que prefereix ambients frescos i ombrívols: canalons amb vegetació boscosa, omedes, ribassos ombrejats, etc. Com altres espècies del gènere té les flors perfumades típiques de color blau lilós, en aquesta espècie la floració és al pic de l'hivern, els mesos de gener i febrer. És un altre dels endemismes que la gent de l'illa coneix i aprecia des d'antic, per açò també se la pot veure cultivada en jardins i patis antics.

VITEX AGNUS-CASTUS

ALOC (LABIADES)

La vegetació de ribera abans a Menorca tenia més importància paisatgística que no ara. La canalització i la neteja sistemàtica dels torrents l'ha perjudicada. Avui només en queden redols molt testimonials a l'interior, cap al litoral, especialment a la Tramuntana es poden veure representacions més significatives en forma de tamarrellars i en unes poques cales hi queden vestigis d'alocars. L'aloc és una planta llenyosa de fulla caduca que viu de forma natural en els llits i voreres dels torrents, principalment on hi ha acumulació de materials al·luvials. És una planta a la que s'han atribuït nombroses i variades propietats medicinals: aperitiva, diürètica, carminativa, antiespasmòdica, etc., probablement la més coneguda és la de contraïndicament sexual, d'aquí l'epítet específic: agnus-castus, que en realitat és una redundància. És igualment apreciat com a planta de jardí. A Menorca creix bé fora dels

RESUMIR

ORVAL

ORVAL (SOLANÀCIES)

Espècie arbustiva d'àmplia distribució: Europa meridional, Àfrica, Àsia meridional, possiblement per influència antròpica ja que el seu ús com a medicinal té una història de milers d'anys. Com altres espècies de la família de les solanàcies té substàncies tòxiques i el seu ús com a medicinal no és recomanable. A Menorca, hi ha evidències de què aquesta espècie s'ha arribat a naturalitzar localment, sempre prop de llocs habitats per l'home. Així i tot, és una espècie que no tolera bé els freds intensos i per açò sovint les poblacions són efímeres.

CATÀLEG D'ESPÈCIES

---

xx

NOM CIENTÍFIC	NOM POPULAR	SITUACIÓ
<i>Aloe arborescens</i>	Pops	C
<i>Ammi majus</i>	Abid bord	C
<i>Ballota nigra</i>	Malrubí bord	A
<i>Calamintha sylvatica</i>	Menta blanca, netta	B
<i>Calendula officinalis</i>	Llevemà	B
<i>Cassia angustifolia</i>	Senet	A
<i>Centaurea calcitrapa</i>	Floravia	C
<i>Centaureum erythraea</i>	Centàurea	C
<i>Chamaemelum nobile</i>	Camamil·la romana	A
<i>Conium maculatum</i>	Cicuta	C
<i>Coriandrum sativum</i>	Coriandre	A
<i>Cupressus sempervirens</i> 'Totem'	Xiprer	J
<i>Cynara cardunculus</i>	Carxofera borda	C
<i>Cynodon dactylon</i>	Gram	P
<i>Cynoglossum creticum</i>	Llapassa	A
<i>Daphne gnidium</i>	Baladre, matapoll	N
<i>Digitalis minor</i>	Didalera, flor de Santa Maria	C
<i>Drimia numidica</i>	Ceba marina	C
<i>Ephedra fragilis</i>	Trompera	B
<i>Foeniculum vulgare</i>	Fonoll	C

NOM CIENTÍFIC	NOM POPULAR	SITUACIÓ
<i>Hedera helix</i>	Heura	C
<i>Helichrysum stoechas</i>	Camamil·ló, sempreviva	C
<i>Hyoscamus albus</i>	Capseta	C
<i>Hypericum perforatum</i>	Herba de Sant Joan	C
<i>Iris albicans</i>	Ginjol blanc	F
<i>Iris germanica</i>	Ginjol blau	F
<i>Juglans regia</i>	Noguer	Q
<i>Juniperus oxycedrus</i>	Ginebró	F
<i>Lavandula dentata</i>	Lavanda	P
<i>Lavatera arborea</i>	Malva de fogasseta	C
<i>Lotus hirsutus</i>	Trèvol de marina pelut	H
<i>Mentha pulegium</i>	Poliol	P
<i>Mentha x piperita</i>	Menta de pebre	Q
<i>Myrtus communis</i>	Murta	P
<i>Nicotiana tabacum</i>	Tabac de l'Havana	F
<i>Olea europaea</i> var. <i>sylvestris</i>	Ullastre	C
<i>Opuntia ficus-indica</i>	Figuera de moro	P
<i>Origanum majorana</i>	Moradux	P
<i>Pallenis spinosa</i>	Gràvit	Q
<i>Parietaria judaica</i>	Maia	B

PLÀNOL

NOM CIENTÍFIC	NOM POPULAR	SITUACIÓ
<i>Petroselinum crispus</i>	Julivert	Q
<i>Phagnalon saxatile</i>	Herba morenera	C
<i>Phoenix dactylifera</i>	Fasser	G
<i>Plantago coronopus</i>	Cornicellis	C
<i>Plantago lanceolata</i>	Herba de cinc nirvis	C
<i>Plantago major</i>	Coa de rata	B
<i>Potentilla reptans</i>	Peu de crist	B
<i>Prasium majus</i>	Arangí bord	Q
<i>Prunus dulcis</i>	Ametler	C
<i>Prunus spinosa</i>	Espinal negre, prunyoner	Q
<i>Pulicaria dysenterica</i>	Sàlvia blanca	B
<i>Rhamnus ludovici-salvatoris</i>		E
<i>Rosa gallica</i>	Roser castellà	F
<i>Ruscus aculeatus</i>	Cirretes del bon pastor	C
<i>Ruta angustifolia</i>	Ruda	C
<i>Salvia canariensis</i>	Sàlvia de Canàries	K
<i>Salvia microphylla</i>	Mosquitet	K
<i>Salvia verbenaca</i>	Tàrrec	C
<i>Sanguisorba minor</i>	Pentinella	B
<i>Silene mollissima</i>	Colís de penya	G

NOM CIENTÍFIC	NOM POPULAR	SITUACIÓ
<i>Smyrnum olusatrum</i>	Alexandrí, cugul	C
<i>Solanum nigrum</i>	Morella vera	A
<i>Tanacetum parthenium</i>	Magassa	A
<i>Taraxacum officinale</i>	Dent de lleó	A
<i>Teucrium capitatum</i> subsp. <i>majoricum</i>	Llengua de passerell	C
<i>Teucrium chamaedrys</i>	Alzineta	C
<i>Teucrium subspinosum</i>	Frigola	M
<i>Thymus vulgaris</i>	Tem	Q
<i>Tropaeolum majus</i>	Llagues	P
<i>Verbascum creticum</i>	Trepó mascle	Q
<i>Verbascum sinuatum</i>	Trepó	C
<i>Verbena officinalis</i>	Herba berbera	P
<i>Viburnum tinus</i>	Llampugo de flor	N
<i>Achillea millefolium</i>	Herba de tos	A
<i>Agrimonia eupatoria</i>	Serverola	A
<i>Aloe vera</i>	Atzavara, herba sostal	Q
<i>Aloysia triphylla</i>	Herba lluísa	B
<i>Ampelodesmos mauritanica</i>	Càrritx	I
<i>Artemisia arborescens</i>	Donzell bord	A
<i>Artemisia gallica</i>	Donzell marí	C

PLÀNOL

NOM CIENTÍFIC	NOM POPULAR	SITUACIÓ
<i>Asteriscus maritimus</i>	Botó de foc	C, G
<i>Chamaerops humilis</i>	Garballó	K
<i>Chelidonium majus</i>	Celidònia, herba de les berrugues	Q
<i>Cistus albidus</i>	Estepa blanca	H
<i>Cistus creticus</i>	Estepa blava	H
<i>Cneorum tricoccon</i>	Olivella	E
<i>Crataegus monogyna</i>	Espinal	Q
<i>Crithmum maritimum</i>	Fonoll marí	B, O
<i>Euphorbia characias</i>	Lletrera de visc	I
<i>Fraxinus angustifolia</i>	Arbre ver, freixe	A
<i>Hypericum balearicum</i>	Estepa joana	H
<i>Iris pallida</i>	Lliri d'olor	F
<i>Lavatera maritima</i>	Malva de roca	I
<i>Lavatera olbia</i>		I
<i>Limonium biflorum</i>		O
<i>Linum bienne</i>	Lli	C
<i>Lomelosia cretica</i>	Clavell de penyal	G
<i>Lonicera implexa</i>	Gavarrera, mataselva	N
<i>Lotus dorycnium</i>	Botja, trèvol de marina	H
<i>Lysimachia minoricensis</i>		E

NOM CIENTÍFIC	NOM POPULAR	SITUACIÓ
<i>Macrochloa tenacissima</i>	Espart	F
<i>Magyaris pastinacifolia</i> subsp. <i>femeniesii</i>	Col borda de traus	N
<i>Mathiola incana</i>	Violer	F, O
<i>Medicago arborea</i>	Trèvol de bestiar	F
<i>Paeonia cambessedesii</i>	Pampalònia	D
<i>Phlomis italica</i>	Blens de frare, estepa blenera	I
<i>Pistacia lentiscus</i>	Mata	C
<i>Punica granatum</i>	Magraner	C
<i>Quercus ilex</i>	Alzina	C
<i>Rosmarinus officinalis</i>	Romaní	C, N
<i>Ruta chalepensis</i>	Ruda grossa	C
<i>Salvia officinalis</i>	Sàlvia	P
<i>Sambucus nigra</i>	Saüquer	I
<i>Santolina magonica</i>	Camamil·la	Q
<i>Tanacetum balsamita</i>	Cost	A
<i>Tanacetum vulgare</i>	Tamarida	A
<i>Teucrium asiaticum</i>	Brutònica	Q
<i>Viola stolonifera</i>	Viola boscana	C, E
<i>Vitex agnus-castus</i>	Aloc	B
<i>Withania somnifera</i>	Orval	A

PLÀNOL

XX

**CENTRE DE RECEPCIÓ
RODRÍGUEZ FEMENÍAS**

Carretera des Grau km 3,5

creuer de Llimpa

07710 Maó

TEL. 971 17 77 05 | 609 60 12 49

www.balearsnatura.com

CONSELL INSULAR
DE MENORCA

G CONSELLERIA
O MEDI AMBIENT
I TERRITORI
B

G CONSELLERIA
O MEDI AMBIENT
I TERRITORI
B INSTITUT BALEAR
NATURA
